

”Tjejigt” och ”killigt” – om hur kön görs och förstås av yngre barn

Charlotte Hyllén-Cavallius

Killarna vill alltid leka krig. Så vill de spela Playstation. Vi kan spela Barbie eller Sims. (---) Vi ritat fina blomsterängar och de ritat krig. Vissa, de leker att de är med där, så bara: poff! Så låter de när de ritat! Maja, 8 år, Småstaden.

Tjejerna leker djur. De är mer i skogen. Erik, 9 år, Villastaden.

De hoppar hopprep, vi spelar fotboll. Hassan, 10 år, Norrorten.

De spelar liksom mest fotboll. Karin, 10 år, Villastaden.

Syftet med den här artikeln är att visa hur barn i 8–11-årsåldern idag förhåller sig till bilder av och själva gör genom klädval och performanser, materialiteter och aktiviteter.¹ Med andra ord handlar artikeln om hur barnen förstår världen i termer av – som de själva beskriver som – ”tjejigt” och ”killigt”. Hur barnen förhåller sig till och gör kön förstås i relation till perspektiv på klass och ålder. Artikeln baseras på semistrukturerade intervjuer och samtal med drygt ett hundratal barn i åldrarna 8–11 år, observationer, teckningar som de intervjuade barnen har gjort på olika teman (bl.a. ”Mina leksaker”, ”En bra söndag”) och ett förvärv av leksaker till Nordiska museet i anslutning till projektet *Barn och barn. Får barn plats?*² Projektet bedrevs 2007–2008 som ett samarbete mellan Nordiska museet och Mångkulturellt centrum. Det omfattande fältarbetet har skapat en rikhaltig dokumentation av barns levnadsvillkor och meningsskapande.

En uppföljande studie

Studien har en historisk komparativ ansats genom att den tillkom som en uppföljning av Eva Lis Bjurmans undersökningar av 8–9-åringars fritidsvanor och vardagsliv från fyra Stockholmsförorter under det sena 1970-talet, vilka bl.a. redovisades i boken *Barn och barn. Om barns olika vardag* (1981). Även Bjurmans studie hade ett historiskt perspektiv. Hon gör fortlöpande jämförelser med barns lekvillkor och uppfostran under såväl 1940-talet som förra sekelskiftet. Vi såg därför möjligheten att skapa ett material som skulle möjliggöra jämförelser över lång tid.

Bjurman var intresserad av att se hur segregationen i en storstad som Stockholm påverkade barnens fritidsvanor. Hon intervjuade barn i två välbärgade villaförorter (i norr) med en högutbildad befolkning och två relativt nybyggda miljonprogramsområden (i söder), där föräldrarna oftast hade arbeten som inte krävde en högre utbildning. Valet av platser motiverades av att de socialt och ekonomiskt var väldigt olika och gav henne möjlighet att urskilja tydliga mönster. Vi har valt att intervjua barn på fem olika platser i Storstockholm. Platserna är valda för sin likhet med de områden Bjurman studerade på 1970-talet och för att de i mångt och mycket representerar de yttersta polerna i Storstockholms boendesegregering.

Två av dessa är miljonprogramsförorter uppförda i gamla kulturbygder mellan 1966 och 1972 och som har fått de fingerade namnen *Norrorten* och *Söderorten*. På båda plat-

serna har man praktiserat trafikseparering och den dominerande bebyggelsen är flerbostadshus med avgränsade gårdar. Ungefär hälften av invånarna har rötter utomlands. Nästan alla barn som intervjuats är födda i Sverige och de flesta har föräldrar som är födda utomlands. Föräldrarna lever tillsammans och familjerna har två till sex barn. Flera föräldrar är arbetslösa. Andra arbetar som taxichaufför, på restaurang, i barnomsorgen, läser svenska eller på universitetet. Två andra är förorter som domineras av villabebyggelse och bebos av mer eller mindre välbärgade invånare. Den ena, *Villastaden*, domineras av en svenskfödd befolkning och är av utpräglad högstatuskaraktär med träbebyggelse från 1910-talet och framåt. Familjerna har två till tre barn och en tredjedel av föräldrarna är skilda. Föräldrarna arbetar inom bank, ekonomi, press eller it, ofta i chefspositioner. Den andra som kallas *Småstaden* är närmast en förstad till Stockholm. Den är mer heterogen beträffande invånarnas utbildningsnivå och föräldrarna är ofta småföretagare inom restaurang och hantverk, eller arbetar inom skola och omsorg. Nästan alla lever i en kärnfamilj med ett syskon, bara två barn har skilda föräldrar. Slutligen har en mindre ort, *Industriorten*, i länet undersökts. Den domineras av en äldre industri där många föräldrar arbetar. Kontakten med Stockholm är ganska begränsad och man handlar i en mindre stad i närheten. Flera av föräldrarna är arbetslösa och andra arbetar inom serviceyrken eller inom vård och omsorg. Familjerna har oftast två barn och de bor antingen i villa inne i orten eller på landsbygden utanför.

För att fungera som en uppföljning var det tvunget att vår studie skulle möjliggöra jämförelser i både tid och rum mellan barns lev villkor, levnadsvillkor och meningsskapande. För att uppnå detta har vi vinnlagt oss om att ställa frågor kring samma slags områden som Bjurman gjorde, även om våra teoretiska ställningstaganden skiljer sig åt (se nedan). Frågelistan är omfattande och täcker in te-

mata som familje- och levnadsförhållanden, lekar och leksaker, fritidsaktiviteter och kulturkonsumtion, media och omvärldsuppfattning, uppfattningar om plats och möjlighet till rörelse, frågor som rör den konkreta vardagen som fritids, veckopeng, och kompisar samt tankar om framtiden. Frågelistan har fungerat som ett tematiskt stöd. Vi har i största möjliga utsträckning låtit barnen själva styra inriktningen på samtalet i intervjuerna för att söka få fram barnens perspektiv – trots den relativt beständiga maktasymmetrin i intervjusituationen. Ibland var det lätt. Barnen från villaområdena fann sig väl tillrätta i intervjusituationen. De delade villigt med sig av sina tankar och berättade öppet om sina familjer. I andra situationer har det varit svårt. Flera barn i det södra miljonområdet var väldigt tystlåtna, blyga och svarade enstavigt på våra frågor. I båda miljonområdena gav barnen sparsamt med information om sina familjer och pratade hellre om skolan eller kompisar. Därför har vi båda valt att från enskilda intervjuer gradvis övergå till att göra gruppintervjuer. När barnen intervjuas i grupp förskjuts maktbalansen något genom att de själva då i högre grad kan påverka samtalets inriktning i samspel med varandra.

Samhället har förändrats på en rad olika områden under de trettio år som förflutit sedan Eva Lis Bjurman genomförde sina studier. Det rör förändringar som hänger samman med bland annat en mer omfattande migration, införandet av den samlade skoldagen, utbyggnaden av informationsteknologin, en ökad förvärvsfrekvens för kvinnor, en ökad segregation i samhället m.m. Alla dessa förändringar gör det möjligt att se hur omskapade villkor får konsekvenser för vilka liv som är möjliga att leva för barn på olika platser idag. Det är alltså med spjörn i framförallt de empiriska resultaten i Eva Lis Bjurmans studie som det blir möjligt att iaktta såväl förändring som beständighet i barndomar över tid. Det är således som en sådan faktisk empirisk jäm-

förelsepunkt som hennes studie kommer att fungera i den följande analysen.

Teoretiskt ramverk

Den här studien tar utgångspunkt i perspektiv formulerade inom den s.k. nya barndomsforskningen. Utmärkande för den är att barnen erkänns som aktörer, inte bara som tillhörande en kategori (James, Jenks & Prout 1998:6). Synen på ”det kompetenta barnet”, som aktiv medskapare, lyfter fram barnets egen roll i exempelvis identitetsformeringen, men understryker samtidigt att förståelsen av barn måste ta hänsyn till de omgivande omständigheter som formar barn och som villkorar identitetsformeringen (Halldén 2003:16). Det här skiftet i synen på barn vänder sig mot en tidigare socialisationsförståelse av barndom som såg barnen som passiva mottagare av budskap och som ”blivande” vuxna (”becomings”) (James, Jenks & Prout 1998:29). Det är barndomen som en period i livet och som en social konstruktion som står i fokus. Bjurmans studie är tydligare rotad i en socialisationsförståelse, även om hon på ett förtjänstfullt sätt visar på barns kreativitet och förmåga att skapa livsvärldar. Den här förståelsen kommer till uttryck bland annat i den skarpa kritiken av masskulturen, som hon menade att arbetarbarnen inte fick redskap för att hantera utan ”hotar att sluka dem och att helt fylla ut deras frihet” (Bjurman 1981:186) (se Hyltén-Cavallius 2012 för vidare diskussion om medier).

Kön. Den här artikeln intresserar sig för hur barn hanterar bilder av kön, bekönar världen och själva gör kön i olika performans. Här används begreppet kön synonymt med genus. Oavsett om man använder begreppet kön eller genus på svenska råder det idag åtminstone inom humanistiska vetenskaper en relativt bred enighet kring uppfattningen att kön är något som skapas mellan människor i specifika historiska sammanhang (Gemzöe 2002). Våra

tankar om manligt och kvinnligt formar hur vi betraktar kroppar och företeelser. Poängen är att vi tänker på olika sätt om kön i olika tider. Det innebär att våra sätt att tänka alltså är formade utifrån sociala, kulturella och historiska positioner, som historikern Joan W. Scott formulerar det (1999:2). Den kunskap vi kan tillägna oss om kön tar form genom idéer, institutioner, strukturer, vardagshandlingar och mer ritualiserade handlingar. En utgångspunkt här är alltså att vi, såväl barn som vuxna, skapar kön under hela livet.

Klass. Vi skapar inte bara kön utan även klass, till exempel genom klädval, fritidsaktiviteter och smak. Bjurmans analys är rotad i ett klassperspektiv och i en skarp kritik av masskulturens effekter. Barnen kategoriserades tidstypiskt som antingen ”arbetarbarn” eller ”borgarbarn”. Uppdelningen i kategorierna arbetarbarn och borgarbarn var därmed en av de aspekter som vår studie var tvungen att problematisera. Klassbegreppet är komplicerat att använda, i synnerhet i studier av barns liv och villkor, för sociala mönster påverkas även av samverkan med erfarenheter av migration (jfr de los Reyes & Mulinari 2005). Idag sammanfaller etnisk segregation ofta med en socio-ekonomisk segregation (Andersson et al. 2010:245). Men många människor som migrerat till Sverige befinner sig i uppåtriktade, nedåtriktade och samtidigt inte avslutade klassresor varför det inte automatiskt går att koppla klass och plats till varandra. En utgångspunkt för studien har varit att platser och deras utformning också påverkar barnens livsvillkor, och denna påverkan är inte samma sak som de effekter som socio-ekonomiska villkor har (jfr Cresswell 2004).

Ålder. Även intersektionen klass, kön och ålder är relevant. Barn sammankopplas med livsfasen barndom. I den fasen samsas en rad olika åldrar som skaver mot varandra och i skavandet produceras skillnad (jfr Woodward

1999, Hyltén-Cavallius, S. 2005). De barn vi har intervjuat är mellan åtta och elva år, en åldersmässigt mer heterogen barngrupp än Bjurmans (8–9-åringar). Det är påtagligt att barnen återkommande upprättat gränser som baseras på ålder; ting och lekar man tidigare älskat högt ratas och klassas som ”barnsliga”. Samtidigt är ålder och det barnsliga tydligt situationellt betingat och avhängigt vem som är närvarande och mot vilka man måste markera sig.

Könsskillnader

Att barnen i den här studien i stor utsträckning kopplar könsskillnader till specifika aktiviteter – saker som killar och tjejer gör – är citaten i inledningen goda exempel på. Ett av skälen till uttalanden om hur killar och tjejer ”är”, om vad killar och tjejer ”gör” eller vilka kläder man bär eller ”bör” bära, är förstås att det i intervjuerna uttryckligen har ställts frågor

Färger och kläder är ett sätt att både markera skillnader mellan könen och skillnader mellan olika former av flickskap. Foto: Nordiska museet.

om skillnader mellan könen. Frågorna har handlat om såväl generella skillnader mellan könen som om killar och tjejer leker på olika sätt eller om de gillar olika saker. Som man frågar får man svar, kanske man kan hävda. Frågar man om skillnader så är det skillnader barnen beskriver. Men riktigt så enkelt är det inte. I en rad olika sammanhang, och utan att några direkta frågor ställs, har barnen på eget initiativ inlett diskussioner om skillnader och likheter mellan könen när det gäller sätt att vara, leksaker, utseenden och aktiviteter. Det förekommer också situationer då barnen iscensätter stereotypa könspositioner; positioner som såväl kan bekräftas som ifrågasättas och utmanas. Därför är det rimligt att hävda att barnen ägnar en hel del tid och tankekraft åt att definiera sin egen och andras könsidentiteter.

Vissa av barnen betonar att flickor och pojkar är lika, men att de tycker om olika saker. Många av barnen diskuterar kön i termer av skillnad, men de gör det i olika hög grad och upplever att det är svårt att förklara vari skillnaderna ligger. Slående är dock att de barn som växer upp i medelklassområden med högre levnadsstandard, lägre arbetslöshets- och sjuktalet är mer benägna att prata om kön. I Småstaden bli barnen väldigt engagerade och diskuterar skillnader och likheter. De munhuggs och kivas intensivt med varandra. I Villastaden blir skillnadsskapandet framträdande då intersektionen ålder och kön används för att definiera flickornas lekar som ”barnsliga”. På de andra platserna är det i stor utsträckning till det materiella, till leksakerna, kläderna och färgerna som könsskillnaderna förläggs. Rent fysiska skillnader, leksaksval, aktiviteter och klädval är därmed loci där kön görs. Nedan följer fyra olika avsnitt som visar hur könsskapandet äger rum i olika former.

Performanser

Det är den traditionella kärnfamiljen, mamma-pappa-barn, som framstår som det normala för barnen, trots att familjerna ser så

olika ut. Familjebilder kommer till uttryck i rollekar med traditionella könsroller på skolgården och i den oförställda förvåningen inför två män som kysser varandra. Men barnen förhåller sig också aktivt till och problematiserar traditionella könsroller.

Plötsligt så knäfaller den ena flickan fram för den andra och frågar: Ska vi gifta oss? Båda två gapskrattar. Varför då?

Beskrivningen är baserad på en intervju med Tora, Cilla och René, 8 år, Småstaden.

Strax innan har de båda flickorna förklarat att det är ”killen som håller om tjejen” när man dansar och det är ”bara killen som kan knäfalla” för sin älskade vid ett frieri. De beskriver ett genretypiskt Hollywoodfrieri och pojken som också är närvarande i intervjun kommenterar inte beskrivningen. Förlagan till beskrivningen har de fått från vad de kallar ”Prinsessvärlden”. Walt Disney Pictures har under de senaste åren i sin marknadsföring riktad till flickor, från förskoleåldern och uppåt, hårdlanserat en grupp med fyra prinsessor: Snövit, Törnrosa, Askungen och Belle som tillsammans utgör denna Prinsessvärld. Det är självklart möjligt att flickorna också har litterära sagoreferenser som influerar föreställningen om Prinsessvärlden och hur man ska bete sig i den. Barnen använder Hollywoodfrieriet för att presentera stereotypa könsroller där mannen är aktiv och uppvaktar kvinnan. Kvinnan i sin tur är passiv och tar emot uppvaktningen och frieriet. När en av flickorna träder in i mansrollen görs de stereotypa rollerna tydliga samtidigt som flickorna också utmanar den här traditionella uppdelningen i roller och åtaganden.

Vid ett senare tillfälle använder barnen andra litterära manuskript för att kommentera föreställningar om kön. René, åtta år, presenterar sig själv som ”tjejtjusare”, med uppenbar inspiration från Sören Olssons och Anders Jacobssons berättelser om Sune. ”Sune tjejtjusare”, flikar flickorna blixtnabbt in i samtalet.

René berättar att han har tio tjejer samtidigt och talar i intervjun om hur jobbigt det skulle vara om tjejerna upptäckte det och träffade varandra. Tora föreställer sig ögonblicket och använder en tillgjord gäll röst: ”Hur kunde du ha flera tjejevänner än jag?! Jag trodde att jag var din bästa!” I ett flertal andra intervjuer används också en tillgjord, gäll tjejröst när man ska gestalta tjejer som betar sig fänigt eller barnsligt. Konversationen mellan de tre barnen skulle kunna vara hämtad direkt från en av Suneböckerna; Olsson och Jacobssons litterära gestaltning brukar ha just den karaktären och de bygger ofta sina intriger på en polarisering mellan könen.

I de här barnens berättande ser vi en skicklig användning av intertextualitet. De använder Hollywoodgenrens framställningar av stereotypa könsroller och Suneböckernas litterära gestaltning för att förhålla sig till och tänka kring könsskillnader. Vi kan förstå det här greppet med Katharine Youngs sätt att betrakta berättelser som enkla i en konversation, som en intervju är (Young 1987; jfr Nylund Skog 2002). Barnen använder därmed en vanlig narrativ strategi genom att de kliver in i en annan nivå i samtalet, det vill säga in i berättelserna, och använder dessa för att kommentera frågeställningarna i intervjun rörande skillnader och likheter mellan könen.

Den gälla tillgjorda rösten återkommer även i andra gestaltningar av kön. Den används för att iscensätta en fänig, barnslig eller fjollig tjej, det vill säga en femininitet som man själv tar avstånd ifrån. Tre flickor i 9–10-årsåldern, aktiva fotbollsspelare i Villastaden, använder sig av detta grepp då de berättar om sina ”larviga lekar” som de brukar leka i kuddrummet där det finns en massa utklädningskläder. En lek kallar de ”snobbar”. Evelina berättar hur de gör och använder den gälla rösten: ”ÅÅhh Åh rosa, åh rosa!” och ”Nu blev min sko smutsig”. Kompisen Amanda fyller i med: ”Jag bröt en nagel! Nu måste jag åka till sjukhuset!” Här

gestaltar tjejerna – och tar samtidigt avstånd ifrån – en slags *hyperfeminitet*, en överdriven femininitet, som får sitt uttryck genom färgen rosa, långa naglar, rädsla för att smutsa ned sig och en allmän fysisk svaghet.

”Rosa är en tjejfärg och svart en killfärg”

Ett av de tydligaste sätten att göra kön och identifiera sig som feminin eller maskulin är genom sitt sätt att klä sig. I sin studie *Playing it straight* om genusediskurser i skolan noterar Mindy Blaise hur det bland de yngre barnen är viktigt att de gör genus på ”rätt sätt” (Blaise 2005:61; Davies 2003). De gör inte bara genus rätt genom de kläder de bär (d.v.s. att inte någon av pojkarna bär kjol eller klänning till skolan) utan för flickorna fanns det ytterligare subtila sätt att göra rätt på. De två tydligaste sätten att göra femininitet på beskriver Blaise som ”girlygirls” och ”cool girls”. En girlygirl bär fluffiga volangklänningar och söta utstyrselar med matchande hårband, skor och tights. Rosa är den eftertraktade färgen för denna stil. Blaise menar att stilen ofta förhindrar flickorna från att delta i skolaktiviteter och lekar av rädsla för att smutsa ner sig och förstöra den söta utstyrseln. Kläderna påverkar inte bara flickornas möjlighet till lek och rörelse, utan också hur de kan sitta i klassrummet (utan att deras underbyxor syns etc.) (Blaise 2005:62). Den andra formen av femininitet – the cool girl – står i bjärt kontrast till en girlygirl. Flickorna har mer det senaste modet, kepsar, t-shirts med tryck och färgen svart. För vissa handlar det om att ”klä sig som en pojke” (Blaise 2005:63).

Blaises iakttagelser finner sina motsvarigheter i vårt svenska material. Färger och kläder är ett mycket vanligt sätt att både markera skillnader mellan könen och skillnader mellan olika former av flickskap. En av flickorna i Industriorten berättar att hon hellre vill vara kille för det verkar vara roligare. Ett skäl är att hon ”inte gillar rosa”. Och även om det är vanligare med ett sportigt mode med löst sittande

tröjor från butiker som Stadium, jeans och skor från Lacoste eller Le Cook Sportif i miljonprogrammen och mer inriktat på specifika, lite dyrare jeansmärken som *Cheap Monday* i Villastaden så finns det från flickornas sida ett starkt avståndstagande i förhållande till färgen rosa. Pojkarna knyter å sin sida samman rosa med det feminina. ”Om det är rosa här, och rosa här [visar på tröjan]. Då är det en tjej”, berättar Rahim, 9 år, Norrorten. En strategi som är återkommande i flickornas berättelser är att beskriva andra flickor i termer av rosa, samtidigt som de själva tar avstånd från färgen och säger att favoritfärgen är svart. Eller att favorittröjan är ”svart med döds-kalle på”. Om vi ser på denna strategi med Blaise två former att uttrycka femininitet så är en girlygirl, eller som ovan en hyperfeminin tjej, en typ av femininitet som flickorna kan tillskriva andra men friskriva sig själva från. Beskrivningarna av sig själva korresponderar mer med formen en cool girl, som gillar svart, ”killfärger”, döskalletröjor och tajts. Genom att ta till denna strategi positionerar sig flickorna i förhållande till den femininitet som är ”lägst” och har sämst status.

Min mamma brukar säga det, du måste vara modern. Hon tycker att de kläderna jag väljer inte är det. Jag tycker jag är modern. Mamma vill alltid att jag ska ha mina rosa manchesterjeans. Det tycker inte jag är så jättesnyggt. Jag vill hellre ha något som är svart och tajt. Karin, 10 år, Villastaden.

Det är påtagligt att föräldrarna styr barnens klädval i olika hög grad. Åtminstone i Villastaden berättar flickorna om styrande mammor som inte vill att barnen har för uringat, för tajt eller kort kjol (om de inte kombinerar den med tajts eller leggings).

Färgen rosa väcker starka känslor idag. Men rosa har inte alltid uppfattats som feminin, på samma sätt som klänning inte alltid varit ett plagg endast för flickor. Tills för hundra år sedan kläddes små flickor och pojkar på samma sätt i koltar, och med långt

hår, vilket många gamla familjeporträtt vittnar om. Under 1700-talet var rosa en maskulin färg. Och under det tidiga 1900-talet, före första världskriget, bar små pojkar ofta rosa. I reklamen lanserades färgen som stark och bestämd (Garber 1992). De små flickorna bar däremot blått som då tolkades som en skör och mild färg. Rött ansågs vara en bra färg för pojkläder ända in på 1930-talet i Sverige. På motsvarande vis var blått länge en färg som man tyckte passade på flickor och kvinnor (Berggren Thorell 2007). Väl värt att notera är att det är färgernas laddningar och könskodningar som förändras, inte uppfattningar om kön. Idag ses rosa som feminint och blått maskulint, men färgen rosa är feminin med en viss ålder. Det är inga av flickorna som själva säger att de gillar rosa, de tar alla avstånd från färgen, samtidigt som såväl flickor som pojkar verkar vara väl medvetna om vilken laddning den har. Rosa är en färg som knyts till ”det tjejiga” upp till en viss ålder. Mamma i citatet ovan, som vill att dottern ska ha sina rosa manchesterjeans och inte svart och tajt, kanske vill försöka hålla kvar dottern i en ”yngre” inte så utmanande stil. Medan dottern själv vill träda in i en annan femininitet som cool girl.

Antropologen Fanny Ambjörnsson skriver om hur föräldrar tänker och handlar kring sina små barn utifrån föreställningar om genus och visar hur stor roll kläder spelar i denna fostran (2005, se även Ambjörnsson 2011). Kläderna man som förälder väljer till sitt barn spelar en central roll för hur man vill presentera både barnet och sig själv. De föräldrar som Ambjörnsson intervjuade var skeptiska och till och med hatiska mot ”rysch-pysch” och färgen rosa. Medelklassföräldrarna i innerstaden ville undvika rosa och spets på sina döttrar för rosa signalerar gullighet och behagfullhet. Att flickorna ändå i många fall kläs i såväl rosa som ”rysch-pysch” har flera olika anledningar. Att klädkedjornas könssegregerade utbud styr, att barnen får kläder

i gåvor från välmenande släktingar och att man ändå, trots skepticismen, vill signalera vilket kön barnet har. Att klä pojkarna i rosa är däremot helt otänkbart. Ambjörnssons studie fokuserar föräldrar med små barn, men även i vår studie har vi alltså sett att färger framträder både som centrala markörer för kön och som något som väcker starka avståndstaganden och som underordnar.

Tjejigt = barnsligt och killigt = ”våldigt”

En del, de leker, det är lite såhär. De leker liksom hästar och så där. När de går i trean och är tio år! Det tycker jag är lite. (---) När man går i trean och är tio år! Då tycker jag. Jag tycker att det är lite väl om man leker hästar. Gustav, 10 år i Villastaden.

När pojkarna och flickorna beskriver varandras lekar och aktiviteter pekar de på könskillnader. I ett samtal med två pojkar beskriver de hur flickorna leker häst och de förställer samtidigt rösten så den låter ”larvig”. Att leka häst när man är tio år är ”lite väl”, menar Gustav. Sedan nyanserar han sig något genom att säga att ”liksom, alla har ju sina egna lekar, de får ju liksom bestämma själva, men ibland när man hör någonting, då kan man liksom tycka att, ja”. Genom att avsluta sitt uttalande med ”ja”, blir slutsatsen ändå att det inte är riktigt på sin plats att leka den typen av lekar när man uppnått en viss ålder. Att leka att man är ett djur, hund eller häst, eller att iscensätta relationen skötare och djur, som är en vanlig lek bland flickorna på alla platser, är inte något som vinner erkännande bland pojkarna. De pratar om lekarna som ”töntiga”, ”barnsliga” och ”lite väl”. Det förhåller sig alltså så att flickornas lekar, som är mer omsorgsinriktade, klassas som barnsliga och underkänns därmed av pojkarna.

När flickorna ska beskriva pojkarnas lekar och aktiviteter sker det också i bitvis negativa ordalag och bland annat förekommer det nybildade adjektivet ”våldigt”. Det är krig, våldsamma lekar och fotboll som återkommer

”Våldigt”, ett nybildat adjektiv, förekommer ofta för att beskriva en ”killig” lek. Foto: Andrzej Markiewicz.

i beskrivningarna. Att vara bra på fotboll har hög status bland barnen. Fotbollen är också en aktivitet som ständigt knyts till pojkarnas lek. Detta trots att många av flickorna också tycker om att spela fotboll och gör det både på raster och på fritiden. Det är när man spelar fotboll (eller kula) som både flickor och pojkar gör något tillsammans. Men fotbollen har kommit att bli ett slags ”nyckelsymbol”³ för det som ses som killigt; den aktivitet som oftast tas upp för att beskriva ”det killiga”. Fotboll har alltså blivit förknippad med en premierad maskulinitet som det kan vara svårt för pojkarna att förhålla sig till. ”Emil är jättepoppis, alla tjejer vill vara ihop med honom. Han är väldigt bra på fotboll, det kanske är därför”, förklarar Erik, nio år i Villastaden. Det här kan nog vara problematiskt för de killar som inte gillar att spela fotboll. En av de intervjuade pojkarna i Industriorten vittnar om hur besvärligt han upplever det är att vara helt ointresserad av sport, och att bo där han bor. För barn och unga, bosatta i Industriorten, är det i mångt och mycket idrottsaktiviteter som står till buds lokalt. För att ta del av kulturlivet måste man resa till den större staden i närheten eller till och med till Stockholm.

Om vi jämför dagens lekmönster med dem som Eva Lis Bjurman visade på i sin studie

är det lätt att konstatera att det finns en stark kontinuitet. Flickorna i hennes studie lekte också häst och mamma-pappa-barn. Många barn spelade fotboll, både som organiserad aktivitet och som lek, men fotbollen lyftes inte fram som en högt värderad kunskap av barnen, även om den kanske hade samma höga status som idag. En skillnad är att det inte framträder någonstans att pojkarna tyckte att flickornas lekar var löjliga och barnsliga, eller att flickorna såg pojkarna som våldsamma. Kanske tyckte de inte det. Eller så hänger resultatet samman med att den här studien och Bjurmans ställer olika frågor. Vi har intresserat oss för hur barnen själva förhåller sig till och tolkar kön, medan Bjurman visserligen var intresserad av skillnader mellan flickor och pojkar men inte sökte visa hur barnen själva förhöll sig till kön.

Kön och materialitet: Barbie, Bratz och legogubbar

När Eva Lis Bjurman genomförde sin studie så frågade hon inte barnen om hur de själva förhöll sig till skillnader eller likheter mellan könen. Däremot intresserade hon sig för skillnader mellan flickor och pojkar. Hon skildrar och sorterar fritidssysselsättningar, lekar och leksaksinnehav inte bara utifrån kategorierna

norr och söder utan också utifrån kön. Men i hennes resonemang om exempelvis leksaksinnehav är det framförallt klasskillnaderna som står i första rummet och hon fokuserar skillnader mellan de olika områdena.

När hon systematiserade leksaksinnehavet bland barnen i kategorierna flickor och pojkar, och norr och söder, och jämförde de fyra listorna såg hon stora skillnader mellan pojk- och flickleksaker i båda områdena (1981:92). Hon hittar inte många leksaker som är gemensamma för flickor och pojkar. Det är bara smurfar (små blå plastfigurer) och vissa sällskapsspel som är gemensamma. Lego och kulor är mest en ”pojkleksak”, berättade flickorna trots att de själva lekte med dem ibland. Leksakslistorna är däremot i stort sett identiska i båda områdena, men frekvensen av dyrare leksaker, som elektriska tåg, var högre i norr än i söder och det var bara barnen i norr som fick pedagogiska leksaker av sina föräldrar. Barnen i norr hade generellt också tillgång till fler andra ägodelar, som sportredskap, slalomutrustning eller segelbåt, som ägdes gemensamt i familjen. Kulornas laddning som pojkleksak, tycks idag helt ha försvunnit. Våren 2007 pågår ett intensivt kulspelade i de undersökta områdena bland både flickor och pojkar. Våren kallas ”kulsången” bland barnen i Villastaden och ”kulperioden” i Industriorten. I Söderorten spelar barnen ”krock” och ”pyramid” i sandlådan. Barnen beräknar kulornas värde, ”nudd”, utifrån ett intrikat system som baseras på kultyp och storlek med vägledning av en ”kulbok” som en kille i klassen har.

Det är framför allt flickorna som leker med nallar, andra sorters gosedjur eller dockor som *Bratz*. *Bratz*-dockorna föreställer tonårstjejer som lite äldre flickor (i skolåldern) leker med när de slutat leka med *Barbie*. *Barbie* har idag framförallt en publik bland de yngre förskolebarnen. Pojkarna berättar om *Bionicle* (figurer som man själv bygger ihop, tillverkas av Lego), *Ninja Turtle* (färdiga figurer) och

Warhammer (figurer i byggsats som målas med hobbyfärg).

I de könsblandade intervjuerna förkastas och hånas ibland det som betraktas som ”tjejigt” av killarna. Det är inte lika framträdande i de enkönade intervjuerna, även om det också förekommer. Och flera av flickorna uttrycker själva en negativ syn på ”det tjejiga”, som vi såg ovan då det handlade om färgen rosa. De tar tydligt avstånd från, vill inte själva associeras med, dessa uttryck i könsblandade sammanhang. När Siri, åtta år berättar att hon önskar sig ”baby-dockor” i julklapp, kommenterar klasskompisen Albin högljutt önskningarna med yttranden som: ”Nu räcker det!” och ”Mitt huvud spricker.” I ett annat sammanhang, också med åttaåriga barn, förklarar en flicka att ”tjejerna vill leka det som killarna vill, men killarna vill inte leka det som tjejerna vill”. Pojkarna menar att det beror på att tjejer ”bara vill leka med Barbie” och flickan hävdar att hon ”hatar Barbie”. Det utbryter en intensiv diskussion om det är Barbie eller Bratz, som pojken menar. Kontentan blir till slut att båda pojkarna tar avstånd från dockorna och att även flickan fjärrar sig från dem. Hon erbjuder dem att vara med och leka med Winx och menar att de behöver inte vara älvor utan ”specialister”, en manlig rollgestalt (winx-klubbens pojkvänner). Pojkarna vägrar. De uppfattar inte att flickan, som uppfattar nyanserna mellan dockorna, erbjuder dem att gå in i en manlig roll, för dem har Bratz, Barbie och Winx samma negativa laddning. Barbie associeras idag framförallt med förskolebarn. Skolflickorna leker mest med Bratz eller Winx. Bratz kan mer allmänt associeras i intervjuer till ”det tjejiga”, som därmed värderas lågt. Bratz-ordet och dess associationer används för att visa att också andra företeelser är ”låga”. När samma pojke som ovan berättar om sin favoritmusik, kommenterar flickan att ”Han suger ju den där Bratz-killen”. Och när hon själv ska berätta kontrar pojken med att säga: ”Du gillar ju Bratz-musik.”

”I Baby born-dockan samlas det som beskrivs som ”tjejigt”, ”barnligt” och ”lite väl”: en rosa utstyrsel beströdd med glitter och omvårdsorienterad lek.” Foto: Andrzej Markiewicz.

Det är allmänt känt att leksaksmarknaden idag är väldigt könskodad. Men det är en annan sak om flickor och pojkar verkligen väljer att leka med de saker som riktas till deras kön, om de ställs inför en valsituation. Likaså vad som händer när någon bryter mot förväntningarna. Det är i alla fall mycket tydligt att barnen är ytterst medvetna om leksakernas könskodning. I en intervju med Dennis tio år och Giovanni nio år i Söderorten retas de med varandra och använder Barbie som slagträ. Intervjuaren Charlotte (C) har precis frågat om Giovannis (G) favoritfilm och Dennis (D) kommenterar att han svarade Ninja Turtle:

- D: Kan du inte ta någonting roligt också?
 G: Jag sa ju Spiderman och Batman.
 D: Eh, Barbie, [haha].
 G: Blåää, det är för tjejer.
 C: Är det?
 G: Ja, killar leker inte med sånt.
 C: Varför då?
 D: [fnittrar].
 G: Vad vet jag.

- D: Det är för tjejer och det är tjejsaker.
 C: Vad är det som gör att det är tjejsaker då?
 G: De är ju tjejer. Det är bara tjejer som gillar att leka med såna där dockor.
 C: Fast det finns ju Barbie och Ken. Ken är ju kille.
 G: Fast det är också en Barbiedocka och det gillar jag inte.
 D: Den hör ju till Barbie.
 C: Gillar du inte Ken?
 D: Ken är ju ful, ha.
 C: Varför då?
 D: Han har liten spinkig kropp
 C: Ni leker inte med dockor alls ni? Har ni några figurer då?
 D: Ja jag har Ninja Turtles, jag har legogubbar.
 C: Vad har du för legogubbar?
 D: Jag har en robot, skepp och sånt. Jag har slott också.

I den här intervjun med Dennis och Giovanni är det tydligt att den feminina kodningen av Barbie är så stark att inte ens pojkdockan Ken duger. Ken blir feminiserad genom att associeras med Barbie. Han ses som ett tillbehör till Barbie och blir på så vis ”ful” och ”spinkig”, som Dennis säger och därmed helt omöjlig att leka med. Dennis beskrivning av Ken framträder i kontrast med de fantastiskt muskulösa Ninja Turtles som en negation av hur en pojke (eller kanske snarare man) ”ska vara”. När det står klart att killarna helt och hållet tar avstånd från dockor, även de av manligt kön, försöker jag fråga om de har några ”figurer”. Begreppet figur väljer jag för att jag upplever det som mest könsneutralt och jag var nyfiken på vad de skulle beskriva för slags leksaker. Men begreppet figur landade inte alls hos dem, utan Dennis svarar att han har ”legogubbar”. Och en gubbe är tveklöst av manligt kön.

Lego är också en leksak som uppmuntrar de kreativa och teknikorienterade sidorna hos barn; att kunna tyda och följa en manual betonar de ingenjörsmässiga kunskaper som traditionellt har associerats till maskulinitet. I leksaksaffärerna står lego i den blå sektionen som vänder sig till pojkar. I materialet finns inga liknande diskussioner, som de om Bratz, Barbie och Winx, om figurer, dockor el-

ler gubbar som i sin utformning, färgsättning och förmågor vänder sig uttalat till pojkar. Det är alltså så att pojkarna, och ibland också flickorna, talar i negativa termer om flickornas leksaker. Det står väldigt klart att ”det tjejiga” måste hånas och förlöjligas.

I Bjurmans studie toppade Barbie flickornas leksakslistor: ”alla flickorna, utom invandrarflickorna och 2 villabarn ägde en eller flera Barbiedockor” (1981:95). Men Bjurman noterade dock en skillnad i förhållningssätt till dockan. ”Flickorna i norr uttryckte ibland ett visst försiktigt avståndstagande till Barbie. Det märktes att dockan och vad den stod för hade diskuterats i familjen”, skriver hon och menar att föräldrarna i norr på område efter område förmedlade till sina barn vad som var rätt smak, rätt sätt att bete sig och rätt leksaker att leka med. Det vill säga de skolade in barnen i en bildad medelklass. I sin bok exemplifierar Bjurman med flickorna i norr som inte leker med Barbie längre och nämner ”mormors fina docka med porslins huvud” eller en engelsk docka som de importerat från ”Hemlins, Englands finaste affär” (1981:96). Flickorna i norr kunde hämta inspiration från hela Europas leksaksaffärer, medan flickorna i söder fick nöja sig med leksaksaffären i centrum, de kände inte till annat. Bjurman menar att för flickorna i söderområdet blev dockorna, emballagen och reklamen vägar till att leva sig in i Barbies lyxvärld som låg långt ifrån deras egen vardag och verklighet. Bjurman beskriver Barbie och Sindys ”lyxliv kring swimmingpoolen och krigsgubbarna med sin värld av tuffa sheriffer och svaga och lömska indianer” som starka symboler för masskulturens konstlade värld som barnen i söderområdet tvingades in i. Hennes budskap är att barnen i söder inte erhöill några redskap från vuxenvärlden att förhålla sig till och tolka masskulturens signaler med vilket barnen i norr fick kontinuerligt från sina föräldrar (Bjurman 1981:98).

I den här studien är det framförallt för flickorna i Småstaden, Söderorten och Industrier-

ten som dockorna Bratz, Winx och Barbie är viktiga. Om man jämför med Bjurmans studie har ett ”försiktigt avståndstagande” bland villabarnen övergått till att de helt har övergett den här typen av leksak. De äldre barnen i Villastaden svarar bara helt kort att de inte har någon Barbie och att det är barnsligt. Bland 8-åringarna är det inte någon som nämner Barbie, Bratz eller Winx. I Småstaden anses Barbie vara barnsligt av 8-åringarna. Leker man med Barbie så är det tillsammans med ett yngre syskon. Men bland 8-åringarna i Industrierorten är Barbie fortfarande en aktuell, helt accepterad leksak. Här är det kusinen som är 10, 11 år som är så stor att hon inte leker med Barbie eller Bratz.

Avslutande reflektion

Könsmonster formas och omformas hela tiden. Som vi sett kommer många stereotypa uppfattningar om flickor och pojkar, kvinnligt och manligt till uttryck i intervjuerna med barnen. Men det finns också starka tendenser till ifrågasättanden av traditionella könsmonster. Dessa ifrågasättanden kan vara ett sätt att hantera en upplevd ambivalens mellan å ena sidan jämställdhetsbudskap och stereotypa bilder av kön och könsroller. När Småstadsbarnen iscensätter ett Hollywoodfrieri med två flickor i huvudrollerna eller när de gestaltar en idealtypisk dialog från Suneböckerna är det ett sätt att genom berättelserna utmana och ifrågasätta stereotypa bilder av kön. Det är också ett sätt att kommentera frågeställningarna i intervjun rörande skillnader och likheter mellan könen. På samma sätt är Villastadsflickornas gestaltning av en hyperfeminitet ett ifrågasättande av en viss form av femininitet. I sin studie av förskolebarn frågade Bronwyn Davies sig varför de flesta barn tar över traditionella manliga och kvinnliga beteendemönster, när detta går emot vad de flesta föräldrar säger sig önska. Hon menar att det man då missar är att det är det är dessa egenskaper som barnen får signaler om och att de är avgörande

för att markera uppdelningen i manligt och kvinnligt. Vi kan inte begära att barnen ska kunna positionera sig som urskiljbara män och kvinnor om de samtidigt berövas medlen för att visa sin manlighet respektive kvinnlighet, menar hon (Davies 2003b).

Barnen i den här studien är skickliga på att laborera med hyperfeminina och könsstereotypa gestaltningar samtidigt som de med lätthet också kan identifiera dem som avviker från en könsstereotyp norm. En avvikande tröja, ett märke, en färg eller frisyr måste genast kommenteras. Vid ett intervjutillfälle i Villastaden frågar en kille om han ser ut som en tjej med sitt långa hår. När intervjuaren svarar att hon inte tycker det, vänder han sig triumferande till sin kompis och säger: ”Där ser du!” Tjejerna i studien reproducerar uppfattningen att ”tjejiga” färger och ting är lägre stående än ”killiga” färger och ting. Kan det vara så att de har fångat upp samtida diskussioner om kön och jämställdhet, och försöker hantera den negativa laddningen av det feminina. När man använder färg eller ting som analysingång kan det vara ett sätt att se hur makt, underordning och skillnad mellan könen görs i olika historiska sammanhang. Färger och materiell kultur har inte samma innebörder över tid, men vi kan undersöka vilken laddning de har i samtiden och hur innebörder har uppstått historiskt. Det som ses som ”tjejigt”, färgen rosa och dockorna, uttrycks i negativa termer och blir därmed också lågt värderade. Också vissa beteenden och lekar, som tjejernas mer omsorgsinriktade lekar ses som barnsliga eller ”lite väl”. Detta illustrerar väl genushistorikern Yvonne Hirdmans (2001), och andras, analys av genusystemet i vårt samtida svenska samhälle som bygger på en asymmetrisk isärhållandets logik. Det manliga ses som norm och det kvinnliga ses som avvikande, underordnat och helt enkelt mindre värt.

Charlotte Hyltén-Cavallius, fil.dr
Stockholm

Noter

- 1 Jag tackar för synpunkter på denna artikel från Lars-Eric Jönsson, Birgitta Svensson, Sverker Hyltén-Cavallius och en okänd läsare. Jag vill också rikta ett tack till Kommittén för Stockholmsforskning vid Stockholms Stadsmuseum för finansiering som har möjliggjort tillkomsten av denna artikel.
- 2 Projektet *Barn och barn. Får barn plats?* finansierades av Kulturrådet. Initiativtagare var Birgitta Svensson, Nordiska museet och Ella Johansson, Mångkulturellt centrum. Det är etnologen Karin Günther som under ett års tid har gjort merparten av fältarbetet med intervjuer, leksaksinsamling och insamling av teckningar. Själv har jag under två månader intervjuat barn i det södra miljonprogramsområdet. Innan barnen intervjuades inhämtades tillstånd från alla föräldrar. Barnens namn är fingerade och personlig information är hållen till ett minimum eller förändrad så att de inte ska kunna identifieras.
- 3 Begreppet nyckelsymbol kommer från Sherry Ortner och innebär att ett tecken, i det här fallet fotbollen, får stå för och sammanfatta en större helhet.

Referenser

Material från undersökningen

- Intervjuer med drygt 100 barn i Industriorten, Norrorten, Småstaden, Söderorten och Villastaden inom ramen för undersökningen *Barn och barn. Får barn plats?* Nordiska museets arkiv.
- Katalogkort, leksaksinsamling, *Barn och barn. Får barn plats?* Nordiska museets arkiv.
- Teckningar på temat ”Mina Leksaker”. *Barn och barn. Får barn plats?* Nordiska museets arkiv.

Elektroniska källor

- Nickelodeons hemsida: <http://www.nickelodeon.se/nick/?StoryId=8021>, verifierad 2008-11-08.

Litteratur

- Andersson, Roger et al. 2010: ”Counteracting segregation”. *Housing Studies* 25: 237-256.
- Ambjörnsson, Fanny 2005: Den rosa overallen. Om genusfostran, modeller av jämställdhet och identitetspolitiska markörer. *Kulturella perspektiv*. Nr 3 2005. Årg. 14.
- Ambjörnsson, Fanny 2011: *Rosa – den farliga färgen*. Stockholm: Ordfront.
- Berggren Torell, Viveka 2007: *Folkhemmets barnkläder. Diskurser om det klädda barnet under 1920–1950-ta-*

- len. Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige, Göteborg: Arkipelag.
- Bjurman, Eva Lis 1981: *Barn och barn – om barns olika vardag*. Lund: Liber Läromedel.
- Blaise, Mindy 2005: *Playing it straight. Uncovering Gender Discourses in the Early Childhood Classroom*. New York & Oxford: Routledge.
- Cresswell, Tim 2004: *Place – a short introduction*. Malden: Blackwell.
- Davies, Bronwyn 2003a (rev. utgåva): *Frogs and snails and feminist tales. Preschool Children and Gender*. Hampton Press: James Cook University.
- Davies, Bronwyn 2003b: *Hur flickor och pojkar gör kön*. Stockholm: Liber.
- de los Reyes, Paulina & Diana Mulinari 2005: *Intersektionalitet*. Malmö: Liber.
- Garber, Marjorie 1992: *Vested Interests. Cross-dressing & Cultural Anxiety*. New York: Routledge.
- Gemzöe, Lena 2002: *Feminism*. Stockholm: Bilda.
- Halldén, Gunilla 2003: Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk forskning* 8:12, s.12–13.
- Hirdman, Yvonne 2001: *Genus – om det stabila föränderliga former*. Lund: Liber.
- Hyltén-Cavallius, Charlotte 2007: *Traditionens estetik. Spelet mellan inhemsk och internationell hemslojd*. Stockholm: Carlsson.
- Hyltén-Cavallius, Charlotte 2007: *Barn och barn. Får barn plats? Redovisning av pilotstudie till Kulturrådet*. Mångkulturellt centrum.
- Hyltén-Cavallius, Charlotte 2012: Den mediala barnkammaren – hur barn använder och förhåller sig till medier. *Kulturella perspektiv*. 2012:1.
- Hyltén-Cavallius, Sverker 2005: *Minnets spelrum. Om musik och pensionärskap*. Hedemora: Gidlunds.
- James, Allison, Chris Jenks & Alan Prout 1998: *Theorizing childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Ortner, Sherry 1973: On Key Symbols. *American Anthropologist* 75(5):1338-46.
- Scott, Joan Wallach 1999 (1983): *Gender and the Politics of History*. Revised edition. New York: Columbia University Press.
- Skog, Susanne Nylund 2002: *Ambivalenta upplevelser & mångtydliga berättelser. En etnologisk studie av barnafödande*. Etnologiska avdelningen: Stockholms universitet.
- Woodward, Kathleen (red.) 1999: *Figuring Age. Women, Bodies, Generations*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Young, Katharine Galloway 1987: *Taleworlds and storyrealms. The phenomenology of narrative*. Dordrecht: Nijhoff.

SUMMARY

“Girly” and “boyish” – On How Gender is Performed and Understood by Young Children

How is gender performed and understood by young children? And how does gender intersect with class and age? This article is based on interviews with over a hundred children, drawings and a collection of toys. The fieldwork was performed in five different places in the greater Stockholm during 2007 and 2008 (two million homes program areas, two villa suburbs and an industrial town). The study was a follow up by a study carried out by Eva Lis Bjurman in the 1970s that studied the effects of segregation on children’s leisure activities in different parts of Stockholm. The 1970s perspective viewed the children as passive receivers of messages and interpreted the working class children as victims of mass culture. A perspective on how gender, class and age are made in performances, narratives, clothes, materiality and other activities has guided the analysis. The study draws on childhood research which views the child as “being” in the world and not as “becoming” something.

But viewing children as capable of interpreting culture has to be combined with an interpretation of the children’s narratives and performances in a societal and historical context. It is significant that the middle class children are more interested in and skilled in discussing gender in terms of difference and the children living in the million program areas are keener on stressing similarity among each other. The study shows that the toys, the colors and the games described as “girly” are constantly undervalued by both boys and girls in the gender mixed interviews. The girly expressions, the girls games focused on care, dolls and a performed “hyper-femininity” are defined as childish and silly and are valued as “low”. This illustrates an asymmetrical logic where the male is defined as norm and the female is defined as deviator, subordinated or in more general terms – low.